

مبانی بیمه مسئولیت قراردادهای تجاری الکترونیک

ترجمه و تالیف: سید محمد زمان درینجاری

کارشناس ارشد حقوق

ویژگی های منحصر به فرد این گونه قراردادهای احتمال بروز ضرر و زیان و نقض عهد را بیش از قراردادهای سنتی افزایش می دهد. از این رو بیمه قراردادهای تجارت الکترونیک به عنوان یکی از زیر شاخه های بیمه مسئولیت قراردادی، اجتناب ناپذیر و ضروری و منطبق با توسعه الکترونیک و انفورماتیک

تجارت الکترونیک، یکی از مهم ترین مباحث حقوق انفورماتیک و رایانه است که ارتباط تنگاتنگ با علوم فنی مانند دانش رایانه و الکترونیک دارد و در بر دارنده دیدگاه های گوناگون و اندیشه های خلاق است. گسترش قراردادهای تجارت الکترونیک و

نیاز به دادگاهی صالح برای رسیدگی به دعاوی و تعیین قانون حاکم بر معامله ضروری است.

کنوانسیون بروکسل در تاریخ ۲۷ سپتامبر ۱۹۶۸ و نیز کنوانسیون لوگانو به تاریخ ۱۹۸۸ متضمن قواعد عمومی در زمینه صلاحیت قضایی هستند. بر اساس این قواعد، دادگاه محل اقامت خواننده، برای رسیدگی مناسب است و در خصوص اشخاص حقوقی، دادگاه محل "مرکز اصلی" این صلاحیت را دارد. به عبارت دیگر اقامتگاه شرکت های تجاری که در زمینه تجارت الکترونیک فعالیت می کنند مرکز اصلی آن ها است.

ماده ۲۳ قانون آیین دادرسی مدنی ایران در این خصوص می گوید:

دعاوی ناشی از تعهدات شرکت در مقابل اشخاص خارج از شرکت در محلی که تعهد در آنجا واقع شده یا محلی که کالا باید در آنجا تسلیم گردد یا جایی که پول باید پرداخت شود، اقامه می شود. اگر شرکتی دارای شعب متعدد در جاهای مختلف باشد، دعاوی ناشی از تعهدات هر شعبه یا اشخاص خارج باید در دادگاه محلی که شعبه طرف معامله در آن واقع است اقامه شود، مگر آنکه شعبه یاد شده برچیده شده باشد که در این صورت نیز دعاوی در مرکز اصلی شرکت اقامه خواهد شد.

بنابراین طبق حقوق ایران، محل اجرای تعهد نیز مناسب برای رسیدگی است. این امر در بند (۱) ماده (۵) کنوانسیون بروکسل، تصریح شده است و دادگاه محل اجرای تعهد نیز صالح به رسیدگی عنوان شده است. بدیهی است محل اجرای تعهد قراردادهای از راه دور مانند بیمه مسئولیت

است. در این نوشتار مفهوم تجارت الکترونیک، محاکم صالح درخصوص دعاوی فوق، لزوم بیمه مسئولیت قراردادهای مذکور و ماهیت قرارداد بیمه مسئولیت تجارت الکترونیک و راهکارهای توسعه آن را بررسی و تحلیل می کنیم.

الف - مفهوم تجارت الکترونیک

تجارت الکترونیک عبارت است از داد و ستد و انعقاد قرارداد با ماهیت تجاری. این عمل از طریق ارتباطات دیجیتالی که مهم ترین نوع آن شبکه جهانی اطلاع رسانی است صورت می پذیرد.

بنابراین مهم ترین شاخص آن عدم نیاز به ملاقات حضوری طرفین عقد و تجاری بودن انگیزه انعقاد آن است. به عبارت دیگر، در صورتی که هدف از انجام داد و ستد، مصرف شخصی و مقاصد غیر تجاری باشد حتی اگر به واسطه پیام های الکترونیکی و با استفاده از امضای الکترونیکی قرارداد منعقد شده باشد، مشمول عنوان تجارت الکترونیک نخواهد بود.

ب - دادگاه صالح در خصوص قراردادهای تجارت الکترونیک

گاه طرفین قراردادی که از طریق اینترنت (مثلاً به واسطه مبادله از طریق پست الکترونیکی) منعقد شده به ویژه طرفینی که در کشورهای متفاوتی مقیم هستند، به علت نقص تحویل و یا تسلیم از سوی فروشنده و یا نقص یا عیب در پرداخت از سوی خریدار، دچار اختلاف هایی می شوند که از همین رو

قراردادهای دیجیتالی و الکترونیکی و یا قراردادهای منعقد شده از طریق اینترنت به سختی قابل تعیین است. البته دادگاه محلی که رایانه خریدار و یا تلفن همراه او نشان می دهد می تواند صالح به رسیدگی باشد. البته شرط مخالف مورد توافق طرفین نیز نافذ است.

برای تعیین محل اجرای تعهد، باید محل فروش، تسلیم کالا و انجام خدمات را تفکیک کرد. در قراردادهای اینترنتی محل گسیل خطوط ارتباطی محل ایجاد تعهد است و محلی که در این قراردادها به عنوان انجام تعهد پیش بینی شده است محل اجرای آن خواهد بود. بنابراین در فرض فقدان شرط مخالف دادگاه محل ارسال خطوط ارتباطی از سوی خریدار، صالح به رسیدگی است.

البته چنانچه گفته شد طرفین قرارداد می توانند هر محل دیگری را به عنوان محل رفع اختلاف تعیین کنند ولی در صورت عدم تعیین محل دادگاه محل ایجاد تعهد صالح است.

به هنگامی که ایجاب ارسالی از سوی فروشنده با ارسال پست الکترونیکی از سوی خریدار، پذیرفته شود و به عبارت دیگر ایجاب به قبول متضمن گردد قرارداد منعقد یافته تلقی می شود.

البته نتایج حاصله به عنوان بایگانی بر روی دیسکت رایانه خریدار ذخیره می شود تا در صورت لزوم به آن استناد شود.

آنچه گفته شد در راستای پشتیبانی از قراردادهای تجارت الکترونیک صورت می گیرد. یکی دیگر از راهکارهایی که در حقوق فرانسه در جهت حمایت از این قراردادها اتخاذ شده است، ارائه یک لایحه قانونی از سوی دولت است که حق استناد به

فن آوری اطلاعات و ارتباطات با امضای الکترونیکی را مد نظر قرار داده است این لایحه نمایانگر تلاش دولت های اروپایی در جهت تنظیم قوانین جدید در عصر اطلاعات است. این فعالیت ها جهت به رسمیت شناختن امضای الکترونیکی توسط سازمان های بین المللی است که کمیسیون اتحاد ملل برای تحقق تجارت بین المللی از آن زمره است.

ماده ۱۳۹۶ قانون مدنی فرانسه نیز اسناد الکترونیکی را مانند سند در وجه حامل دارای حجیت می داند و حتی بند سوم ماده ۱۳۱۶ قانون مدنی فرانسه تاکید می کند که سند الکترونیکی همان قوه اثبات کنندگی سند در وجه حامل را دارد.

در حقوق ایران نیز طرح قانون تجارت الکترونیک متضمن به رسمیت شناختن امضای الکترونیکی و قراردادهای تجارت الکترونیک است و اطراف عقد را در صورت عدم ایفای تعهدات مقرر در قراردادهای دیجیتالی مسئول دانسته و ملزم به جبران ضرر و زیان حاصل از نقض معاملات تجارت الکترونیک می داند. بنابراین پیش بینی بیمه مسئولیت قراردادهای تجارت الکترونیک به واسطه گسترش روزافزون آن ضروری است. در همین جا این پرسش مطرح می گردد که بیمه قراردادهای مذکور چه ماهیتی دارد. برای پاسخ به این پرسش باید جایگاه آن را در میان انواع قراردادهای بیمه مشخص سازیم که به شرح ذیل بدان می پردازیم.

ج - ماهیت قراردادهای بیمه ای در قالب

تجارت الکترونیکی

چنانچه اشاره شد، برای تبیین ماهیت

قراردادهای بیمه ای الکترونیکی باید انواع بیمه را بشناسیم. در یک تقسیم بندی، بیمه براساس اختیار یا عدم اختیار بیمه گذار به دو نوع بیمه اجباری و بیمه اختیاری تقسیم می شود.

اجرای بیمه های اجباری برای حفظ منافع عمومی یا مقررات بین المللی و یا مصالح اجتماعی است که از سوی قانونگذار اجباری می شود. بیمه محمولات پستی بین المللی، بیمه درمانی کارکنان دولت، بیمه شخص ثالث از بیمه های اجباری به شمار می آیند.

بیمه های اختیاری مقابل بیمه های اجباری هستند و طیف وسیعی از انواع بیمه های اموال و منافع و مسئولیت را در بر می گیرند. بیمه های اختیاری به دو دسته بیمه تعاونی (غیر انتفاعی) و بیمه تجارتي (انتفاعی) تقسیم می شوند. بیمه های غیر انتفاعی یا تعاونی به منظور حذف عوامل سودجویانه و کم کردن هزینه های اداری در تعیین حق بیمه منعقد می شوند. بیمه های بازرگانی (انتفاعی) مبتنی بر انجام معاملات سوداگرانه هستند. این نوع بیمه بر اساس معیارهای گوناگون اقسام متفاوتی دارد و بر اساس نوع تعهد به بیمه های زیان (بیمه اموال و مسئولیت) و بیمه های تامین سرمایه (بیمه عمر و ...) تقسیم می شوند.

قرارداد بیمه مسئولیت تجارت الکترونیک، به دلیل آنکه الزامی از سوی قانونگذار در این خصوص وجود ندارد، در زمره بیمه های اختیاری است و به دلیل آنکه مبتنی بر تعهد است از بیمه های زیان محسوب می شود. به جهت اینکه بیمه گر مسئولیت بیمه گذار را در برابر دریافت وجهی که حق بیمه نامیده می شود، بیمه می کند و به عبارت دیگر

تعهد می گردد، در صورتی که بیمه گذار به دلیل ارتکاب فعل زیانبار از سوی خودش یا خدمه و کارکنانش ملزم به جبران خسارت شود، مسئولیت او را بیمه کند، لذا در زمره بیمه های مسئولیت قراردادی قرار می گیرد.

قرارداد بیمه مسئولیت تجارت الکترونیک، ماهیت تجاری دارد. زیرا عملیات بیمه گری انتفاعی ذاتاً تجاری است، برخلاف قراردادهای غیر تجاری که هدف آن مصرف شخصی است.

البته قراردادهای غیرتجاری ممکن است نسبت به یک شخص تجاری و نسبت به شخص دیگری غیرتجاری باشد. مثلاً اگر یک طرف عقد تاجر و طرف دیگر غیر تاجر و هدف او از انجام عقد مقاصد غیر تجاری باشد، در این حالت براساس مقررات مربوط به حمایت از مصرف کنندگان که به اشخاص غیر تاجر اطلاق می گردد، دعاوی مطرح شده از سوی تاجر در برابر مصرف کننده تنها در دادگاه محل اقامت مصرف کننده قابل طرح بوده و آن دادگاه صالح به رسیدگی است. در حالی که دعاوی اقامه شده به وسیله مصرف کننده در برابر تاجر، به دلخواه او در برابر دادگاه محل اقامت تاجر و یا در محل اقامت خود قابل طرح است.

با توجه به جمیع مراتب گفته شده قرارداد بیمه مسئولیت تجارت الکترونیک اصولاً تجاری و ماهیت آن قراردادی است. به عبارت دیگری ماهیت قهری ندارد و نیاز به اثبات تقصیر جهت تحقق شروط مندرج در بیمه نامه مربوطه نیست. بنابراین صرف عدم ایفای تعهدات قرارداد تجارت الکترونیک کافی است تا بیمه گر ملزم به جبران خسارات وارده از سوی

بیمه گر به بیمه گذار گردد. البته در صورت سوء نیت بیمه گذار و یا عمد و خطای بسیار سنگینی که منجر به نقض تعهد شود، بیمه گر مسئولیتی نخواهد داشت. بنابراین در صورت عدم احراز سوء نیت و عمد، بیمه گر ملزم به جبران کلیه خسارت های وارد شده به بیمه گذار است، بدون اینکه پرداخت غرامت موجب بهبود وضعیت مالی بیمه گذار نسبت به پیش از وقوع حادثه گردد. ماده ۲۸ قانون بیمه فرانسه می گوید: بیمه اشیاء قرارداد غرامت محسوب می شود و غرامتی که بیمه گر باید به بیمه شده بپردازد نمی تواند از ارزش شیء بیمه شده هنگام بروز خسارت تجاوز کند. این اصل در مورد بیمه های مسئولیت تجارت الکترونیک نیز متسری است و مسلماً زیان رساننده بیش از مبلغ مسئولیت خود نباید بپردازد.

مجموع این شرایط موجب شده تا بیمه گران مطمئن به حصول نفع در معامله بیمه نشده اند و از انعقاد قرارداد بیمه از هر نوعی (از جمله بیمه مسئولیت تجارت الکترونیک) خودداری ورزند. بنابراین شرکت های بیمه پیش از هر چیز موقعیت بیمه شده، نوع بیمه نامه و موارد دیگر را در عملیات بیمه گری مورد توجه قرار می دهند.

در حقوق فرانسه اصولاً بیمه مسئولیت، فقط برای تامین زیان تلف بیمه شده مجاز است بنابراین شرکت های بیمه فرانسوی عدم النفع را بیمه نمی کنند همچنین خسارات معنوی نیز تحت شمول این قراردادها قرار نمی گیرد.

بنابراین در صورت انعقاد قرارداد بیمه مسئولیت تجارت الکترونیک، خسارات معنوی و

خسارت عدم النفع در حقوق فرانسه و نیز حقوق ایران قابل مطالبه نیست.

تبصره ۲ ماده ۵۱۵ قانون آئین دادرسی مدنی ایران مقرر می دارد:

خسارت ناشی از عدم النفع قابل مطالبه نیست و خسارت تأخیر تادیه در موارد قانونی قابل مطالبه می باشد.

د - دادگاه صالح در خصوص رسیدگی به دعاوی بیمه مسئولیت تجارت الکترونیک

با توجه به اینکه بیمه مسئولیت تجارت الکترونیک یک قرارداد با خصوصیات بین المللی محسوب می شود عهدنامه رم، در مورد آن قابل اعمال است. این عهد نامه در ۱۶ ژوئن ۱۹۸۰ توسط دولت های عضو اتحادیه اروپایی پذیرفته شده و برخی از آن ها نیز آن را در نظام حقوقی خود وارد کرده اند. به عنوان مثال مفاد این عهدنامه در بلژیک طبق قانون ۱۴ ژوئیه ۱۹۸۷ لحاظ شده است.

بر اساس عهدنامه رم، طرفین هر قراردادی در انتخاب قانونی که آن ها را به قرارداد مربوط می کند به استناد اصل حاکمیت اراده، آزادند، البته به استثنای تقلب نسبت به قانون و قوانین برخلاف نظم عمومی یا امنیت ملی. بر اساس عهدنامه رم، در صورت عدم گزینش قانون قابل اجرا، قانون کشوری که بر اساس قرائن ارتباط بیشتری با آن دارد، اجراء می شود. بنابراین تابعیت طرفین قرارداد و یا اقامتگاه آن ها (که در خصوص اشخاص حقوقی، مرکز اصلی است) یک قرینه موثر است. برای نمونه در یک قرارداد خرید الکترونیکی تکلیف فروشنده، تسلیم کالا به

خریدار است. قانون قابل اجرا در این خصوص قانون کشور محل اقامت فروشنده خواهد بود. به عبارت دیگر در تعیین صلاحیت دادگاه، زبان یا نوع پول استفاده شده به وسیله پایگاه های اطلاعاتی در اینترنت عنصری غیراساسی محسوب می شود.

نتیجه گیری

با توجه به مراتب مذکور، بیمه تجارت الکترونیک امری ضروری است و لازم است تا شرکت های بیمه در خصوص ایجاد این نوع بیمه نامه، با بهره گیری از شرایط حاکم بر قراردادهای مشابه تلاش کنند. البته ممکن است در آغاز تعامیل چندانی به انعقاد این قرارداد نشان داده نشود، اما با به کارگیری تبلیغات و در نظر گرفتن تسهیلات ویژه می توان این نوع بیمه را گسترش داد.

علت ضرورت ایجاد بیمه تجارت الکترونیک، گسترش روزافزون قراردادها در دنیای مجازی است به نحوی که در آینده ای نه چندان دور، معاملات به شیوه سنتی که توأم با ملاقات حضوری خریدار و مشتری است، به فراموشی سپرده می شود و جای خود را به قراردادهای الکترونیکی می دهد. در چنین حالتی پیش بینی نشدن بیمه نامه های مذکور موجب بروز مشکلات فراوانی می شود که تردید و هراس نسبت به انجام معامله که انعقاد آن نیز به دلیل ضرورت های اقتصادی و اجتماعی اجتناب ناپذیر است، از مصادیق آن به شمار می آید.

منابع:

الف) فارسی و عربی

- ۱- درپلاری - تجارت الکترونیک در بستر حقوق بین الملل - روزنامه ایران - ۱۳۸۱/۱۰/۸.
- ۲- دستباز - هادی - اصول و کلیات بیمه های اشخاص - دانشگاه علامه طباطبائی - چاپ اول سال ۱۳۷۲.
- ۳- فرجادی، دکتر منوچهر، اصول و مفاهیم بیمه های بازرگانی، شرکت سهامی بیمه البرز، تابستان ۷۶ چاپ اول.
- ۴- شرفه احمد، احکام التلصین فی القلون والقضاء، و فی القانون والقضاء، جامعه الکویت ۱۴۰۳ هـ . ق .
- ۵- طباطبائی، دکتر همایون، مبانی و اصول بیمه، موسسه عالی حسابداری چاپ مهین ۱۳۴۹ تهران.

ب) فرانسه

- 6- Bout - Rojet - dseat des asswances-qes edition -paris -1981.
- 7- code civile.
- 8- code assurance.
- 9-verbieste-tibulete-commerce ectronejue- joses com.net.